

JERNKONTORETS BERGSHISTORISKA UTSKOTT'S HÖSTMÖTE

Tänä vuonna Jernkontorets Bergshistoriska Utskott piti syyskokouksensa 1.–2. lokakuuta Söderforsin ruukinkartanossa Bergslagenissa. Osanottajia oli Ruotsin lisäksi Alankomaista ja Tanskasta sekä Suomesta tämän kirjoittaja. Ohjelmassa oli ensimmäisenä päivänä viisi esitelmää ja kaksi muuta puheenvuoroa. Toisena päivänä taas kierrettiin paikallisia raudanvalmistukseen liittyviä nähtävyyksiä.

Bergshistoriska Utskottetin puheenjohtaja Anders Sandin piti tervetuliaispuheen, jossa hän myös kertoi Bergshistoriska Utskottetin toiminnasta sekä alusti tulevia esitelmiä.

Björn Björck (Bjering Ingenjörbyrå AB) piti raudan suoravalmistuksesta esitelmän, jossa ilmeni, että vaikka tutkimus on aiemmin ainakin Ruotsissa koskenut etenkin blästerugn-tyyppisiä uuneja, joita hän vertasi Suomen harkkoyhdytteihin, vanhin raudan suoravalmistus on tapahtunut rännverksård-uuneissa. Vanhin kirjallinen maininta tällaisesta Ruotsissa on Dannerorasta vuodelta 1545.

Eva Hjärthner-Holdar (RAÄ/GAL) kertoi harkkoyhtien kaivauksista Upplannissa, Fullerössä Fyris-joen varrella. Hyttien yhteydestä löytyi vuorimalmia, ja tämän johdosta tehtiin sulatuskokeita vuorimalmilla harkkouuneissa. Kaikissa seitsemässä kokeessa saatiin metallista rautaa. Todettiin, että harkkouuneissakin oli mahdollista valmistaa korkealaatuista rautaa korkeilla hiilipitoisuuksilla vuorimalmista.

Örjan Hermodsson (RAÄ) kertoi Upplannin muinaisjäännošinventoinnista, joka käsitti yhteensä yli tuhat kohdetta. Birgit Arrhenius (RAÄ) kertoi puolestaan kaivauksista Vendelin asuinpaikalla, josta on, kuten Valsgårdessakin, löytynyt vuorimalmia. Tämä viittaisi siihen, että Upplannissa on louhittu vuorimalmia sulatettavaksi jo 600–800 -luvulla. Åke Hyenstrandin mukaan malmia on tuotu Taalainmaalta,

Bergslagenista. Korkeaan raudanvalmistuksen tietotaidon tasoon viittaa myös paikalla valmistettujen rautaesineiden raaka-aineen korkea laatu.

Badeloch Noldus (Vrije Universitet, Amsterdam) piti esitelmän aikanaan Ruotsin suurimpiin ruukinomistajiin kuuluneiden Louis vanhemman ja nuoremman ja Emanuel de Geerin puutarhoista ruukinkartanoiden ja kaupunkiasuntojen yhteydessä 1600-luvulla. He toivat hollantilaisen klassismin Ruotsiin. Leif Westin (Erasteel Kloster AB) esitteli Söderforsin ruukin nykyisen omistajan toimintaa. Ruukilla tehdään muunmuassa veitsiä damaskoidulla terällä. Esitelmiä seurasi puolen tunnin mittainen keskustelu, jonka jälkeen siirryttiin keskustelemaan vapaamuotoisemmin.

Perjantaina käytiin tutustumassa Upplannin raudanvalmistuspaikkoihin. Söderforsin ruukki on aikanaan perustettu turvaamaan Ruotsin laivaston ankkuritarve – ruukin perustaja aateloitiinkin historiankirjoista tutulla nimellä Anckarström. Retki aloitettiin tutustumalla ruukin ankkuripajaan. Seuraavaksi tutustuttiin moderniin kokillivalimoon (Erasteel Kloster AB), joka jatkaa raudanvalmistamisperinnettä Söderforsilla. Strömsbergin ruukissa taas on nähtävillä muunmuassa hyvin säilyneet kivinen hiilihuone, masuunin suojarakennus, lanca-shire-ahjot, höyryvasara ja rautavaaka.

Österbyn ruukilla tutustutaan yleensä valloonipajaan, mutta se jäi tällä kertaa pois

ohjelmasta. Sen sijaan tutustuttiin kahteen teräshitsausuuniin. Paikalla on alunperin ollut kaksoismasuuni, jotka on myöhemmin muutettu kalkinpolttouuneiksi ja sen jälkeen teräshitsausuuneiksi. Kaikki vaiheet ovat vielä näkyvissä rakenteissa. Alkuperäinen suojarakennus taas havainnollistaa sitä tosiasiaa, että ne ovat pelkkiä sääsuojia, joihin ei ole panostettu kuin aivan välttämättömimmän verran.

Noin viiden minuutin ajomatkan päässä Österbystä sijaitsee Dannemorán jo 1400-luvulta tunnettu rautakaivos. Varsinainen rautamalmin louhinta lopetettiin vasta 1990-luvulla, joten kaivos on ollut yhtämittaisessa käytössä vähintään 600 vuotta. Syvimmät kuilut ulottuvat yli kilometrin syvyyteen, ja malmia on louhittu yli 10 miljoonaa kuutiometriä, tosin saman verran lasketaan edelleen olevan jäljellä vuoren sisällä.

Ralbyn kunnassa sijaitsee hytinraunio, josta ei ole minkäänlaista kirjallista tietoa, minkä johdosta sitä kutsutaan nimellä Ralbyhytta. Tämä on hyvä esimerkki siitä, miten raudanvalmistus tällä alueella on ollut niin yleinen elinkeino, että pienempiä, talonpoikien ylläpitämiä raudanvalmistuslaitok-

sia on saatettu rakentaa, pitää toiminnassa ja antaa rappeutua ilman, että mitään tietoa niistä on kirjattu ylös. Vasta arkeologinen inventointi tuotti ensimmäisen havainnon ruukista. Kuinkahan monta vastaavaa taupausta on Suomessa?

Viimeinen tutustumiskohde oli vendelkulttuurin eponymiasuinpaikka. Kukuluisan paikasta ovat tehneet venehautaukset, jotka sijaitsevat Vendelin keskiaikaisen kirkon (1200-luvulta) kummun itälaidassa. Hiljattain on kuitenkin löytynyt myös samanikäinen asuinpaikka. Kaksi pitkätaloa on kaivettu esiin kukkulan etelärinteestä, osittain 1600-luvulta peräisin olevan käräjätuvan perustusten alta. Näistä toinen on ollut asuin-, toinen ulkorakennus. Pellosto asuinterassin alta löytyi myös vuorimalmia.

Kaiken kaikkiaan seminaari oli hyvin mielenkiintoinen, sekä esitelmiensä että käyntikohteiden puolesta, ja antoi pohtimisen aihetta myös Suomen vanhempaan rautateollisuuteen liittyen.

Trygve Gestrin